

Pulkkinen, Tuija & Sorainen, Antu (toim.). 2011. *Siveellisyydestä seksuaalisuuteen: poliittisen käsitteen historia*. Helsinki: SKS, 312 s.

Siveellisyys on Suomen historiassa paljon käytetty termi, joka on eri aikoina kantanut mukanaan hyvin erilaisia merkityksiä. Kautta 1800-luvun sekä 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa siveellisyydellä viitattiin poliittiseen rohkeuteen ja eettiseen vastuuseen. Myöhemmin naisasianaiset antoivat siveellisyys-sanalle heidän omiin tavoitteisiinsa sopivan sisällön äänioikeustaistelussa ennen kuin se ajan myötä kaventui tarkoittamaan lähinnä seksuaalista häveliäisyyttä.

Tuija Pulkkinen ja Antu Soraisen toimittamassa teoksessa kahdeksan tutkijaa – lähinnä humanististen tieteiden eri aloilta – tarjoavat tilannekuvia siitä, miten siveellisyysnäkökulmaa on käytetty eri konteksteissa eri aikoina. Erityistä huomiota teoksessa kiinnitetään siihen, millaisien politiikoinnin seurauksena käsitteen merkitys on muuttunut ja miten käsitteellä on poliitikoitu. Riippumatta siitä, mitä merkityksiä siveellisyysnäkökulma on ensisijaisesti annettu, on termi kirjoittajien mukaan aina liittynyt kansakunnan käsitteeseen ja lisäksi hyvin sukupuolitetulla tavalla. Kansakunnan nimissä käsite on kohdistanut eriytyviä paineita naisille ja miehille sekä erityisesti heidän seksuaalikäyttäytymiselleen, kuten Pulkkinen ja Sorainen toteavat yhteenvetona johdantoluvussa.

Siveellisyys muodostui osaksi poliittista kieltä Suomessa Johan Vilhelm Snellmanin (1806–1881) myötä. Pulkkinen, joka analysoi Snellmanin ajattelua teoksessa, paikantaa siveellisyysnäkökulman juuret G. W. F. Hegelin ajatteluun, minkä yhteydessä alun perin saksalainen termi *Sittlichkeit* on suomeksi vakiintunut muotoon siveellisyys, ruotsiksi *sedlighet* ja englanniksi *ethical life*. Snellman käytti siveellisyysterminä merkityksessä, jossa poliittisen toiminnan ja yhteiskuntavaikutuksen ulottuvuus korostui. Pulkkinen pohtii, miten onkaan käynyt niin, että siveellisyysnäkökulma on muiden normien alueelta siirtynyt yksinomaan sukupuolinormien alueelle, ja lisäksi kääntynyt pääläelleen viittamaan annetun sukupuolimoraalin noudattamista sukupuolinormeja aktiivisesti muuttavan asenteen sijaan. Pulkkinen mukaan merkitysmuutos ei välttämättä ollut satunnainen, sillä vaikka sukupuolitavat ovat Snellmanin ajattelutavan pohjalta muuttuvia, hän kuitenkin poliitikoiti kirjoituksillaan uuden sukupuolitettujen ihannejärjestelmän puolesta ikään kuin se olisi aina ollut olemassa ja olisi pysyvä. Tässä järjestyksessä naisilla ja miehillä on tapoihin ja lakeihin nähden jyrkästi erilainen rooli: miehillä aktiivisesti arvioiva ja muuttava, naisilla niitä aktiivisesti säilyttävä ja kannattava.

Naisten ja miesten eri roolit suhteessa valtioon havainnollistuu Eira Juntin kirjoittamassa luvussa, jossa hän tarkastelee sukupuolisten sfäärien ilmenemistä 1840- ja 1850-luvuilla suomalaisissa sanomalehdissä. Juntin mukaan sanomalehdet olivat tänä aikana erityisen kiinnostuneita ”yhteisöllisyydestä” ja kannustivat lukijoita toimimaan yhteisten asioiden kuten maatalouden parantamisen, teiden rakentamisen sekä kirjastojen ja säästöpankkien perustamisen puolesta. Toimintaa kutsuttiin ”kansalliseksi harjoituksiksi” ja niitä pidettiin ilmauksena ”kansallishengen” olemassaolosta. Kansalliset harjoitukset määriteltiin kuitenkin miesten toiminnaksi, kun taas naisten toiminta, kuten rahankeräys kouluille ja köyhäinavustaminen, nähtiin hyväntekeväisyytenä. Juntti toteaa, että miesten aktiiviteetit nähtiin tässä yhteydessä snellmanilaisittain ajatellen ”siveellisinä” – eli uutta luovana, itsereflektiota vaativana toimintana, johon naisten ei uskottu kykenevän. Juntin mukaan sanomalehdet vahvistivat tätä käsitystä miesten ja naisten toiminnan laadullisista eroista kuvaamalla säätyläismiesten- ja naisten toimintaa eri käsittein.

Snellmanin lisäksi myös hänen oppilaansa, filosofian professori Thiodolf Rein (1939–1919) oli merkittävä hahmo siveellisyyskäsitteen historiassa. Marja Jalava paikantaa teoksessa Reinin ajattelun Snellmanin ajan idealismin ja myöhempien empirististen pyrkimysten rajamaastoon, sillä Rein

oli sekä idealistisen tradition jatkaja että uuden eurooppalaisen filosofian ja kokeellisen psykologian välittäjä Suomessa. Lisäksi hänen aktiivikautensa osui ajankohtaan, jolloin kysymykset sukupuolimoraalista ja sukupuolten välisistä suhteista nousivat ensimmäistä kertaa julkisen keskustelun aiheiksi. Rein käytti siveellisyyskäsitteitä yleisen etiikan merkityksessä – hänen ajattelu lähti oletuksesta, että kaikki elävät olennot tavoittelevat onnellisuutta ja että kaikkien siveellinen velvollisuus oli edistää teoillaan yleistä onnellisuutta. Hän arvosteli sitä, miten siveellisyyskäsite uhkasi hänen aikanaan kaventua vain seksuaalisuuteen liittyväksi käsitteeksi. Jalava kuitenkin huomauttaa, että termi yhdistyi myös Reinin omassa ajattelussa selvästi myös sukupuolten välisiin suhteisiin ja seksuaalisuuteen, esimerkiksi hänen prostituutiota käsittelevissä kannanotoissaan. Näin ollen Rein tuli Jalavan mukaan tahtomattaan edistäneeksi sellaista kaventunutta käsitystä siveellisyydestä, jota hän eksplisiittisesti vastusti.

Seksuaalisuuden suuntaan siveellisyyskäsite liikahti myös muissa 1800-luvun lopun poliittisissa keskusteluissa. Minna Uimonen tarkastelee luvussaan historian tutkimuksissa vähemmälle huomiolle jääneen senaatin puhtaaksikirjoittajan ja kirjailijan Hanna Ongelinin (1848–1893) poliittisia kannanottoja naisasiaan ja ”siveellisyyskysymykseen” liittyen. Kiinnostus siveellisyyskäsitteeseen ja epä-siveellisyyskäsitteeseen vastustamiseen lisääntyi 1880-luvun tienoilla nimenomaan naisten keskuudessa. Tavoitteena oli usein auttaa esiavioliisiin tai avioliiton ulkopuolisiin seksisuhteisiin ”langenneita” naisia pois kurjuudesta. Sana ”siveellisyyskysymys” vakiintui käyttöön erityisesti prostituution ja sen viranomaiskontrollin yhteydessä. Toisin kuin keski- ja yläluokkaisen naisliikkeen valtavirrassa usein katsottiin, ei seksikaupan perimmäinen syy liittynyt Ongelinin mukaan naisiin, vaan prostituution kysyntään. Ongelin toi siveellisyysprojektissaan esille paitsi miesten ja naisten välisen kaksinaismoralismin myös työväenluokkaisen naisten hyväksikäytön. Uimonen painottaa, ettei Ongelinin yhteiskuntakritiikin painopiste ollut ainoastaan miehille sallitussa vapaassa seksikäytöksessä, vaan laajemmassa sääty- ja luokkayhteiskunnan eriarvoisuudessa.

Luokka-aspekti on läsnä myös Anna Elomäen naisten äänioikeuskiistää käsittelevässä luvussa. Siveellisyys oli Elomäen mukaan yksi avainkäsitteistä pamfleeteissa ja lehtikirjoituksissa, joissa suomalaiset naisasianaiset vaativat oikeutta poliittiseen osallistumiseen. Tässä yhteydessä naisasianaiset antoivat termille usein konkreettisen sisällön toisin kuin Snellman, jolle siveellisyys merkitsi poliittista asennetta: naiset saivat äänioikeusvaateilleen tukea viittaamalla kulttuuriseen stereotyyppiaan, jonka mukaan naiset kykenevät osin äitiydestä johtuen seuraamaan siveellisiä ideaaleja paremmin kuin miehet. Naisasianaiset katsoivat, että naisten panos politiikassa olisi ollen oleellinen. He siis perustelivat poliittisen toimijuutensa samaisen snellmanilaisen siveellisyyskäsitteen avulla, jota oli alun perin käytetty perusteena heidän ulossulkemiselleen miehiltä politiikan alueelta viitaten naisten kulttuuria säilyttävään voimaan kodin alueella. Samalla porvarilliset, aktiiviset naisasianaiset tulivat myös tehneeksi toisenlaisia poliittikkaita: siveellisistä äiti-kansalaisista tuli heidän puheissaan ainoa hyväksytyt naisahmo poliittisena toimijana. Tämän perusteella naiset saatettiin jakaa päteviin kansalaisiin ja ”epäsiveellisiin” naisiin, jotka tarvitsivat huolenpitoa.

Toisessa kirjaan kirjoittamassaan luvussa Pulkkinen käsittelee Edvard Westermarckin (1862–1939) ”siveellisyden” politiikkaa. Pulkkinen mukaan siveellisyystermin alkoi menettää merkitystään suomen kielessä juuri Westermarckin työn seurauksena. Westermarckin englantilaisen empirismin inspiroima ajattelu, joka pyrki löytämään filosofisiin kysymyksiin vastauksen ensisijaisesti havainnoivalla tiedolla, asetettiin kilpailemaan saksalaisen idealismin kanssa myös Suomessa. Pulkkinen mukaan on ymmärrettävää, että Hegelin siveellisyys-sanasto, joka liittyy herderiläisen kansa-käsitteen jatkumoon ja nationalistisiin pyrkimyksiin, menetti ajankohtaisuutensa samalla kun nationalistinen projekti vähitellen kadotti muutokseen liittyvän momenttinsa Suomessa. Westermarck käytti ”primitiivisten” kansojen kuvaamisessa sanaa ”tapa”, joka liittyy siveellisyden käsitteeseen, ja näin ollen hän kytki siveellisyyskäsitteen hienovaraisesti vanhakantaisuuteen ja jopa primitiivisyyteen. Arvioidessaan Westermarckin sukupuolipolitiikkaa Pulkkinen kuitenkin huomauttaa, että vaikka Westermarck perustelee kantansa täysin eri käsitteistön kuin Snellman, he silti kumpikin vahvistavat tieteellisellä tuotannollaan 1800-luvun uutta ydinperhettä ja avioliittoa yhteiskunnan perustana.

Antu Sorainen pohtii teoksessa siirtymää siveellisyyskäsitteestä seksuaalisuuskäsitteeseen suomalaisessa rikosoikeudessa. Termi siveellisyys (*sedlighet*) esiintyi eri yhteyksissä Suomen vuoden 1889 rikoslaisissa, mutta suomenkielinen käsiteutuus ”seksuaalisuus” löysin tiensä lainsäädäntöön vasta 1950-luvulla. Sorainen nostaa erityisesti esille siveellisyys- ja seksuaalisuuskäsitteisiin liittyvää kamppailun rikosoikeudellisessa keskustelussa. Westermarckin seksuaalimoraaliajattelulla, kuten 1800-luvun lopun seksuaalitieteellä, oli Soraisen mukaan vaikutusta siihen, miten yhteiskunnan vastaisena pidettyä seksuaalisuutta, kuten homoseksuaalisia tekoja, arvotettiin ja haluttiin rikosoikeudessa säädellä. Soraisen mukaan tämänkaltaisten arvottavia erotteluja tekevää ajattelu on jatkunut poliittisessa keskustelussa tähän päivään saakka, vaikka rikoslaki onkin virallisesti sanoutunut irti moraalikriminalisoinneista. ”Siveellisyysrikos” otettiin otsikkotermiksi rikoslakiin vuoden 1971 reformissa ja korvattiin liberaalimmalla seksuaalisuussanalla vasta 1999. Lakikielessä alkuperäiseen hegeliläis-snellmanilaiseen Sittlichkeit-käsitteeseen nähden erikoinen termi ”sukupuolisiveellisyys” on edelleen käytössä. Nykyisin sukupuolisiveellisyttä loukataan silloin, kun ketään ei vahingoiteta ruumiillisesti, mutta rikotaan lapsen seksuaalista integriteettiä tai aiheutetaan seksuaalimoraaliin liittyvää kauhistusta tai pahastusta julkisessa tilassa. Järjestyslain sukupuolipykälää sovellettiin vuonna 2008, jolloin poliisi takavarikoi taiteilija Ulla Karttusen lapsipornona pidettyä taidetta hänen yrittäessä kritisoida internetpornon helppoa saatavuutta. Soraisen mukaan tämä on esimerkki siitä, miten sukupuolisiveellisyden ymmärtäminen poliittisena tavoitteena, jolla suojellaan seksuaalista järjestystä, on kantaantunut suomalaisen nyky-lainsäädäntöön ja oikeuskäytäntöihin.

Harri Kalha tarkastelee luvussaan kahta 1800- ja 1900-lukujen vaihteeseen sijoittuvaa, taiteeseen liittyvää keskustelua. Ensimmäinen koskee Magnus Enckellin alastonta, nuorta miestä esittävää maalausta Herääminen, jonka taidekritiikot arvioivat esteettisesti sopimattomaksi. Toinen tapaus liittyy Ville Vallgrenin alastonta naisahmoa esittävän Havis Amanda -veistoksen siveellisydestä käytyyn julkiseen keskusteluun.

Esimerkiksi naisasianainen Lucina Hagman totesi Vallgrenin veistoksen olevan ”siivouden pilkka”, kun taas taidemaailman väki koki kritiikin hyökkäyksenä taiteen vapautta vastaan ja asettui puolustusrintamaan. Kalha toteaa, että Enckellin teoksen yhteydessä siveellisyssanaa ei juuri käytetty, mikä liittyy ennen kaikkea siihen, että 1800-lopulle tultaessa oli totuttu ajattelemaan, että moderni taide ja siveellisyys olivat eripuraisia käsitteitä. Havis Amanda -veistoksen ympärillä velloneessa keskustelussa siveellisyssana oli sen sijaan ahkerassa käytössä, mikä Kalhan mukaan selittyy osittain sillä, että keskustelu käytiin päivänpolitiikassa eikä taidekentällä. Kalha esittää, ettei kummassakaan tapauksessa varsinaisena kipupisteenä ehkä ollut alastomuus sinänsä, vaan sukupuoli ideologena järjestelmänä. Kun tyhjän pantina esitetty unelias miesahmo Enckellin maalauksessa istui huonosti kansallisen, toiminnallisen mieskuvan kontekstiin. Naisasianaiset toivat Havis Amanda -tapaukseen liittyen esille kritiikkiä sukupuolijärjestelmää, epäsuhtaista halutaloutta, kulttuurin maskulinismia ja hegemonista ”mieskatsetta” kohtaan. Kalha esittää, että siveellisyssanaa käytettiin diskursiivisena korvikkeena sukupuolikiittiselle ajattelutavalle, jolle ei vielä vuonna 1908 ollut selkeää nimeä tai kieltä.

Teoksen päättävässä luvussa Maija Urponen analysoi Suomen Naisten Kansallisiiton Siveellisyyskomitean kampanjaa, jonka tarkoituksena oli torjua lievelmiöitä, joita Helsingin olympialaisten pelättiin tuovan tullessaan 1950-luvun alussa. Siveellisyyskomitea kantoi huolta maaseudulta tulevien, kisa järjestelyihin osallistuvien naisten siveellisydestä heidän kohdassa ulkomaalaisia kisavieraita – vieraanvaraisuudessa ei tullut mennä liian pitkälle. Siveellisyyskäsite liitettiin tässä yhteydessä kansallisten päämäärien palvelemiseen – naisten siveellinen ryhti koettiin olevan osa koko maan kunniaa. Olympiakampanjan juuret olivat Urponen mukaan porvarillisten naisjärjestöjen lähes puoli vuosisataa aiemmin aloittamassa valistukseen, kasvatukseen ja valvontaan perustavassa toimintaperinteessä. Komitean ihminen oli velvollisuudentuntoinen ja pidättyi pinnallisista houkutuksista ja seikkailuista. Tarkoituksena ei ainoastaan ollut varoittaa ulkomaalaisista miehistä, vaan myös uudenlaisesta, valistajien pinnalliseksi katsomasta kulutuskeskeisestä elämäntyylistä, johon samalla liittyi totuttua sukupuolijärjestelmää horjuttava naiseuden malli. Urponen kuitenkin huomauttaa, että siveellisyssanalla oli jo tuolloin vanhahtava vivahde eikä maalaistyylielle itselleen suunnatussa kampanja-aineistossa usein mainittu Siveellisyyskomitean nimeä.

Vaikkei kirjan taustalla ole tutkimusprojektia, vaan yksittäisiä tutkijoita joiden työ on jollain tavoin sivunnut siveellisyden käsitettä, muodostaa teoksen luvut toimivan kokonaisuuden. Myös kirjan toimittajien kirjoittama, analyttisesti korkeatasoinen johdanto auttaa lukijaa löytämään teoksen punaisen langan. Monipuolisuudessaan teos on yleisivistävä ja eri tutkijoiden tekstit huolella kirjoitettu. Poliitikan tutkijana on mielestäni ilahduttavaa, että myös muut kuin valtiotieteilijät analysoivat yhteiskuntaa ja kulttuuria politiikan näkökulmasta – tieteenalat vaikuttavat niihin metodologisiin välineisiin, joita tutkijoilla on käytössä, mutta myös siihen, mihin katse kohdistuu. Sukupuolentutkijoiden, taide- ja aatehistorioitsijoiden ja antropologien politiikkaa eri näkökulmista tarkastelevat tekstit rikastuttavat politiikkaa käsittelevää tutkimusta.